

DİNDE ÇOGULCULUK VE DİN EĞİTİMİ: TÜRKİYE TECRÜBESİ

Editörler
Ahmet Çakmak - Abdurrahman Hendek

**DİNDE ÇOĞULCULUK
VE DİN EĞİTİMİ:
TÜRKİYE TECRÜBESİ**

Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları
The Center for Values Education Press

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

ISBN: 978-605-73997-9-3

Sertifika No: 50201

Kitabın Adı

Dinde Çoğulculuk ve Din Eğitimi:
Türkiye Tecrübesi

Editörler

Ahmet ÇAKMAK
Abdurrahman HENDEK

Yayın Koordinatörü

Hulusi YİĞİT

Yayına Hazırlayan

Salih BOZAN

Tasarım

Nuray YÜKSEL

Baskı-Cilt

ÇINAR MAT. ve YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Caddesi

Ata Han No:34 / 5 Bağcılar - İSTANBUL

Tel: 0212 628 96 00 - Faks: 0212 430 83 35

Sertifika No: 45103

1. Basım

Aralık 2021

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Düğmeciler Mah. Karasüleyman Tekke Sok. No: 7 Eyüpsultan / İstanbul

Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04

www.ensarnesriyat.com.tr siparis@ensarnesriyat.com.tr

DİNDE ÇOĞULCULUK VE DİN EĞİTİMİ: TÜRKİYE TECRÜBESİ

Editörler

Ahmet Çakmak

Abdurrahman Hendek

Yazarlar (Bölüm Sırasına Göre)

Abdurrahman Hendek

İshak Tekin

Teceli Karasu

Ahmet Çakmak

Hüseyin Algur

İrfan Erdoğan

Semra Çinemre

Mustafa Fatih Ay

Cemil Osmanoğlu

Sümeysra Arıcan

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Önsöz	11
Çoğulluk, Çoğulculuk, Çoğullaşma ve Din Eğitimi <i>Abdurrahman Hendek</i>	15
Hâkim Paradigma Olarak Sünnî-Hanefî Bakış Açısıyla Din Öğretimi <i>İshak Tekin</i>	43
Dinde Çoğulculuk Bağlamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Şâfiîlik <i>Teceli Karasu</i>	75
Caferilik Bağlamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Dinde Çoğulculuk: Aynı Bahçenin Farklı Çiçekleri <i>Ahmet Çakmak</i>	101
Din Öğretiminde Hedef Kitle Üzerine Farklı Bir Okuma: Dışlayıcılık, Kapsayıcılık, Çoğulculuk Bağlamında Bir Değerlendirme <i>Hüseyin Algur</i>	139
Dinde Çoğulculuğa Doğru: Seçmeli Alevilik Dersinin İmkânı <i>İrfan Erdoğan</i>	169
Türkiye’de İslam İçi Çoğulcu Din Öğretimi Tecrübesi: Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Üzerinden Bir İnceleme <i>Semra Çinemre</i>	207
Alevi Dedelerinin Yetiş(tiril)mesi veya Eğitimi: “Alevi Lisesi” Deneyimi <i>Mustafa Fatih Ay</i>	241
İlahiyat’ta Farklı Olmak: Yabancı Uyruklu Öğrenciler Gözüyle Türkiye’de İlahiyat Eğitimi <i>Cemil Osmanoğlu</i>	261
Sosyal Medyada Dini Çoğulculuğu Okumak <i>Sümeyra Arıcan</i>	293
Yazar Özgeçmişleri	331

Takdim

İnsanlar arasındaki benzerlikleri merkeze alan modern düşüncenin evrenselci ve tekilci paradigması yerine günümüzde farklılıklara vurgu yapan eğilimler ön plana çıkmaktadır. Farklılıkların kabul görmesinin bir sonucu olarak farklı etnik, kültürel ve dini grupların bir arada karşılıklı saygı ve tanıma prensibi çerçevesinde yaşamalarını öngören çokkültürlülük politikaları önem kazanmaktadır. Demokratik ve insan haklarına saygılı toplumlarda eğitim ve eğitimin bir parçası olarak okullarda din öğretiminde çokkültürlülük politikalarının yansımalarını ve tartışmalarını görmek mümkündür. ABD’deki 11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası kuruluşların konuyla ilgilenmesi ve yönlendirmesi sonucunda okullarda insan haklarına saygılı ve çoğulcu din öğretimine özel bir önem verildiği gözlenmektedir. Daha önceden okullarda din dersleri konusuyla ilgilenmeyen ve bu konunun her bir devletin kendi iç meselesi olduğunu zımnen kabul eden uluslararası kuruluşlar 2001 sonrası yoğun bir şekilde konuyla ilgilenmeye başlayıp toplantılar yapıp raporlar hazırlamışlardır. 2007 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından “Toledo Okullarda Din ve İnançlar Hakkında Öğrenme Raporu”nu ve Avrupa Konseyi’nin “Dini Farklılık ve Kültürlerarası Eğitim: Okullar İçin Referans Kitap” adlı çalışmasını bu bağlamda değerlendirebiliriz. 2007 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ilk defa okullarda din dersleri konusunda Türkiye ve Norveç’le ilgili iki ihlal kararı ver-

miştir. Daha sonraki yıllarda da tekrar Türkiye ve Yunanistan'da din dersleri ile ilgili benzer kararlar vermiştir.

Çoğulculuk kimi zaman ve coğrafyalarda bir zenginlik olarak ele alınsa da bazı coğrafyalarda toplumların birliğine yönelik tehdit olarak algılanabilmektedir. Bu nedenle çoğulculuk üstesinden gelinmesi gereken bir sorun olarak da görülmüştür. Bu tavırlar çoğulculuğun ortaya çıkardığı problemleri çözmek için formüller üretilmesine, eğitimde -özelde ise din eğitim ve öğretiminde- çeşitli uygulamaların geliştirilmesine neden olmuştur. Dünyada çoğulcu din eğitimi modellerinin geliştirilmesinin yanı sıra çoğulculuğun somut belirtisi olan farklı din ve inanç anlayışlarının, mezhep ve kültürlerin öğretimi üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ülkemizde ise din eğitimi çerçevesinde çoğulculuğun yeterli ve nitelikli akademik ilgiyi gördüğünü söylemek oldukça zordur. Bunun gerekli olduğuna dair inancın da güçlü olmadığı anlaşılmaktadır. Çoğunluk tarafından sanki Türkiye'de örgün eğitim çerçevesinde mükemmel bir din eğitimi ve öğretimi var olup, İslam içi ve dinlerarası çoğulculuğa daha fazla yer verildiği takdirde bu büyükün bozulacağı zannedilmektedir. Mevcut din eğitimindeki çoğulculukla ilgili çalışmaların temel motivasyon kaynağı ise Türkiye'deki Alevilerin okullardaki din derslerine yönelik talepleri ve konuyla ilgili ulusal ve uluslararası mahkemelerin verdiği kararlardır. Oysaki, bir eğitimci açısından siyasi veya sosyolojik gerekçelerin ötesinde çoğulculuk bağlamında ferdi gerekçeler de oldukça önemlidir. Örneğin, okulda din dersinde devlet tarafından onaylanan müfredatın öngördüğü bir İslam yorumu öğrencilere öğretilmektedir. Sınıftaki öğrencinin ise aile ve çevreden getirdiği ve bazı durumlarda müfredattan farklı bir İslam yorumuyla ilgili soruları gündeme gelmektedir. Bu durumda öğretmenin bu süreci pedagojik açıdan nasıl yöneteceği bile tek başına din eğitimi bilimi açısından çoğulculukla ilgili akademik çalışmaların gerekçesi için yeterlidir. Ayrıca, Kur'an'da insanların farklı renklerde olması ve farklı dilleri konuşuyor olması Allah'ın ayeti olarak zikredilmektedir (Rum Suresi; 22). Diğer bir ifade ile yaratılıştaki farklılıklara saygı duyulması istenmektedir.

Elimizde bulunan *Dinde Çoğulculuk ve Din Eğitimi: Türkiye Tecrübesi* isimli eserde de Türkiye'deki din eğitimi tecrübesi çoğulculuk bağlamında incelenmiştir. Çalışmada din eğitimi, zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve seçmeli din dersleri, imam hatip liseleri, inanç temelli okullar ve ilahiyat fakülteleri ve sosyal medyayı kapsayacak şekilde ele alınmış, bu şekilde din eğitimi farklı boyutları ile incelenmiştir. Edisyon kitap çalışmasındaki bölümlerde genelde yazarların nitel metodu kullandıkları gözlenmektedir. Eserde çoğulculuk kavramı ise dinde çoğulculuk sınırlılığı ile ele alınmış, yani İslam içindeki farklı yorumları, anlayışları ve kültürde bunların ortaya çıkış biçimleri ile sınırlandırılmıştır.

Her şeyden önce çok fazla akademik ilgi görmeyen ancak son derece önemli olduğuna inandığım bir alanda çalışma yaptıkları için kıdemli bir meslekdaşları olarak bu kitabın yazılmasına katkı sağlayan genç din eğitimcisi akademisyen arkadaşlarımı yürekten kutluyorum. Ampirik araştırma bulgularına dayalı ve daha önceden hiç çalışılmamış veya az çalışılmış konuları içeren kitabın Türkiye'de din eğitimi literatürüne içerik ve metodik açıdan katkı sağlayacağına inanıyorum. Daha önce başka bir yerde yayınlanmayıp bu çalışma için kaleme alınan bölümlerden oluşan bir kitabın editörlüğünü yapmak kolay değildir. Bu zorlu görevi başarı ile gerçekleştirdikleri için kitabın editörleri Dr. Öğretim Üyeleri Ahmet ÇAKMAK ve Abdurrahman HENDEK özel olarak teşekkürü hak etmektedir. Eserin, Türkiye'de dini açıdan farklılıkların bir zenginlik olarak algılanması ve din eğitimi tartışmalarının veriye dayalı bilimsel temelli yapılma sürecine katkı sağlaması dileğiyle.

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN

Önsöz

2020-2021 yıllarında yapılan bir çalışmanın önsözünü koronavirüs salgınından bahsetmeden yazmak oldukça güçtür. Zira salgın insanlığa yeni normaller inşa ettirdi. Birçok soruna yol açtı. Sevdiğimiz birçok insanın hayatını kaybetmesine neden oldu ve olmaya da devam ediyor. Birçok insan işsiz kaldı, öğrencilerin eğitime erişimine engeller koydu, eğitimdeki fırsat eşitsizliğine tuz biber ekti. Bunun gibi birçok istenmeyen durumlara neden oldu. Ancak çok önemli bir fırsatın ortaya çıkmasına vesile oldu. Bir etkinlik için aynı mekânda bulunma zorunluluğunu tercihe bıraktı. Elinizdeki eser de bu durumun bir sonucudur.

Din Eğitimi Ana Bilim Dalı'ndaki çeşitli üniversitelerden arkadaşlarla online okuma ve tartışma platformu kurup, belirli periyodlarla çeşitli konu ve kitaplar üzerine tartışmalar yaptık. Okuma ve tartışmaların sistematik olduğunu söyleyemesek de faydadan uzak değildi. Tartışmalar yeni fikirlerin oluşmasına ve din eğitimi alanındaki mevcudu görmemize ve yeni yeni alanların açılmasına imkân tanıdı. Bu tartışmaları somut bir çıktı halinde çalışma fikri belirince dört serilik bir kitap projesi karşımıza çıktı. Elinizdeki eser bu projenin ilk kitabıdır.

Yeni bir iş yapmanın en önemli kazanımı tecrübedir. Her ne kadar dergi editörlüğü tecrübemiz olsa da kitap editörlüğünün bambaşka bir iş olduğunu ifade etmemiz gerekir. Burada da önemli tecrübeler elde ettik. Kitap yazım sürecinde şöyle bir usul belirledik. Öncelikle

dinde çoğulculuğun ne anlama geldiğini ve Türkiye tecrübesinin nasıl sınırlanacağı üzerine tartıştık. Yazarların ve editörlerin sınırlarının nerede başlayıp nerede biteceği konusunu ele aldık. Bu tartışmalar sonucunda elde edilen taslak metinle birlikte teknik detayların (başlıklandırma, kullanılan atıf sistemi, kelime sınırlaması vb.) olduğu bir dosya hazırlayıp yazarlara gönderdik. Gelen teklifler ve özetler okunup, çakışma olmaması için dönütler verildikten sonra özetleri ve taslak metni yayınevine gönderdik. Gelen metinler editörler tarafından sırayla okunarak yazarlara dönütler verildi. Kimi zaman bu işlem birkaç kez tekrarlandı. Bölümlerin son hali yazarlar tarafından teyid edildikten sonra kitabın son hali ortaya çıktı.

Sonuç olarak, on bölümden oluşan bu eser meydana geldi. Birinci bölüm, “Çoğulluk, Çoğulculuk, Çoğullaşma ve Din Eğitimi” Abdurrahman Hendek tarafından kaleme alındı. Bu bölümde genel olarak çoğulluk, çoğulculuk ve çoğullaşma kavramları tartışılarak din eğitimi ile ilişkisi ele alındı. İkinci bölüm ise “Hâkim Paradigma Olarak Sünnî-Hanefî Bakış Açısıyla Din Öğretimi” İshak Tekin tarafından kaleme alındı. Bölümde Türkiye’de çoğunlukta bulunan ancak din eğitimi tartışmalarında genellikle araştırma konusu yapılmayan Sünnî-Hanefî kesimin okullarda sunulan din öğretimine ilişkin görüşleri ve beklentileri incelendi. Üçüncü bölüm, “Dinde Çoğulculuk Bağlamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Şâfiîlik” başlığı ile Teceli Karasu tarafından kaleme alındı. Karasu bu bölümde DKAB derslerinde Şâfiîliğin konumunu belirlemeyi hedeflemiş, bu çerçevede ders kitaplarını incelemiş ve dersin öğretmenleri ile mülakatlar gerçekleştirmiştir. Dördüncü bölüm, “Caferilik Bağlamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Dinde Çoğulculuk: Aynı Bahçenin Farklı Çiçekleri” Ahmet Çakmak tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde DKAB dersleri Caferilik mezhebi çerçevesinde ele alınarak öğretim programları ve ders kitapları incelenmiş, ve öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Beşinci bölüm, “Din Öğretiminde Hedef Kitle Üzerine Farklı Bir Okuma: Dışlayıcılık, Kapsayıcılık, Çoğulculuk Bağlamında

Bir Değerlendirme” Hüseyin Algur tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde yazar, din eğitimine DKAB dersi bağlamında yapılan itirazları, güncellemeleri ve talepleri incelemektedir. Altıncı bölüm, “Dinde Çoğulculuğa Doğru: Seçmeli Alevilik Dersinin İmkânı” İrfan Erdoğan tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde seçmeli Alevilik dersi, hukuki mevzuat, içerik ve yaklaşım ve dersi verecek öğretmen bakımından incelenmiştir. Yedinci bölüm, “Türkiye’de İslam İçi Çoğulcu Din Öğretimi Tecrübesi: Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Üzerinden Bir İnceleme” Semra Çinemre tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde Uluslararası Anadolu İmam-Hatip Lisesi İslam içi çoğulculuk açısından okul yöneticileriyle görüşmeler gerçekleştirilerek analiz edilmiştir. Sekizinci bölüm, “Alevi Dedelerinin Yetiş(tiril)mesi veya Eğitimi: “Alevi Lisesi” Deneyimi” Mustafa Fatih Ay tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde 2015 yılında temelleri atılan Hacı Bektaşî Veli Anadolu Lisesi projesi ile ilgili literatür derlenmiş ve incelenmiştir. Dokuzuncu bölüm, “İlahiyat’ta Farklı Olmak: Yabancı Uyruklu Öğrenciler Gözüyle Türkiye’de İlahiyat Eğitimi” Cemil Osmanoglu tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde İlahiyat Fakültesi’nde öğrenim görmekte olan yabancı uyruklu öğrenciler incelenmiş ve kültürel ve dini çeşitliliğe duyarlılığın güçlendirilmesine yönelik ihtiyaca dikkat çekilmiştir. Onuncu bölüm, “Sosyal Medyada Dini Çoğulculuğu Okumak” Sümeysa Arıcan tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde Ekşi Sözlük çerçevesinde dinde çoğulculuk çeşitli kavramlar özelinde taranarak çoğulculuğun anlaşılma biçimleri analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin emeği bulunmaktadır. Öncelikle bölüm yazarı hocalarımıza katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Kimi bölümlerde veri toplama aracı olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelere katılarak düşüncelerini paylaşan katılımcılara da teşekkür etmek gerekmektedir. Çalışmanın taslağı ortaya çıktıktan sonra DEM yayınları ile iletişime geçtiğimizde bize destek olan Hulusi Yiğit Bey’e ve çalışmanın hem özet hem de son halini okuyan hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca, çalışmamıza takdim ya-

zarak bizi onurlandıran değerli hocamız Prof. Dr. Recep Kaymakcan'a da teğekkr bir borç biliriz. Bizlerin yetişmesinde emei olan ebeveynlerimize ve hocalarımıza hayırlı uzun ömürler dileriz.

Gayret bizden Tefik Allah'tandır.

Ahmet ÇAKMAK – Abdurrahman HENDEK

Google Meet, 2021

Çoğulluk, Çoğulculuk, Çoğullaşma ve Din Eğitimi

*Abdurrahman Hendek**

Özet

Çoğulluk (*plurality*), çoğulculuk (*pluralism*) ve çoğullaşma (*pluralisation*) din eğitimi literatüründe sıklıkla kullanılan kavramlardır. Farklı disiplinlerde farklı anlamlarda kullanılabilen bu kavramlar, din ve inanç boyutuyla incelemeye tabi tutulmuştur. Literatür bazlı yapılan çalışmada konuyla ilgili İngilizce ve Türkçe çalışmalardan faydalanılmıştır.

Literatürde betimleme durumlarında çoğulluk, değer biçme durumlarında ise çoğulculuk kavramlarının kullanılması önerilmektedir. Ancak betimleme değer biçmeden bağımsız değildir ve çoğulculuk kavramını sözlük anlamı itibarıyla her iki kullanım için de uygun gözükmektedir. Modern toplumların din ve inanç bakımından gittikçe çoğullaştığı iddia edilmektedir, ancak çalışmada toplumlarda sadece çoğullaşma eğilimlerinin olmadığı, homojenleşme süreçlerinin de yaşandığı vurgulanmıştır. Çalışmada, “birleştirici” ve “ayrıci” din dersi modelleri ve “dini okullar” çoğulculuk bağlamında incelenmiştir. Bu modellere getirilen eleştiriler göstermektedir ki tek bir modelin bütün çoğulcu toplumlar için ideal olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Çalışma, eğitim ve din eğitimi politikalarını belirleme ve yürütme süreçlerinde farklı paydaşların katılımı ve çoğulcu toplumlarda çoğulcu eğitim politikalarının geliştirilmesi önerilerinde bulunmaktadır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, abdurrahmanhendek@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-2832-3445>

Dünyada çoğulcu din eğitimi modellerinin geliştirilmesinin yanı sıra çoğulculuğun somut belirtisi olan farklı din ve inanç anlayışlarının, mezhep ve kültürlerin öğretimi üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ülkemizde ise din eğitimi çerçevesinde çoğulculuğun yeterli ve nitelikli akademik ilgiyi gördüğünü söylemek oldukça zordur. Bunun gerekli olduğuna dair inancın da güçlü olmadığı anlaşılmaktadır.

Elimizde bulunan Dinde Çoğulculuk ve Din Eğitimi: Türkiye Tecrübesi isimli eserde [ise] Türkiye'deki din eğitimi tecrübesi çoğulculuk bağlamında incelenmiştir. Çalışmada din eğitimi, zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve seçmeli din dersleri, imam hatip liseleri, inanç temelli okullar, ilahiyat fakülteleri ve sosyal medyayı kapsayacak şekilde ele alınmış, bu şekilde din eğitimi farklı boyutları ile incelenmiştir. (Takdim'den)

ISBN: 978-605-73997-9-3

9 786057 399793

sipariş @ensarnesriyat.com.tr

